

แนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG

The Guidelines for Change for Sustainable Business Development Based on ESG Principles

สุวิมล มธุรส¹, จันทิมา ธีรรุจิขจรเดช², ญาดา ชื่นชุม³

Suwimon Mathuros¹, Juntima Teerarujikajohndej², Yada Chuenchum³

หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก

Bachelor of Business Administration Program, Faculty of Business Administration,

Krirk University, Thailand

¹E-mail: suwimonmat637@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1174-4593>

²E-mail: tjuntima@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2979-9357>

³E-mail: yada.c@tcc-technology.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3230-1604>

Received 12/01/2023

Revised 26/01/2023

Accepted 26/01/2023

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน ได้ส่งผลให้ผู้ประกอบธุรกิจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้แนวคิดในด้านต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบันในการนำมาใช้เพื่อการสร้างความยั่งยืนได้แก่ แนวคิด ESG (Environment, Social, Governance) ซึ่งเป็นแนวคิดที่นักลงทุนใช้ประกอบการพิจารณาลงทุน โดยจะให้ความสำคัญกับการทำธุรกิจที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อ 3 ด้านหลัก คือ สิ่งแวดล้อม (Environment) สังคม (Social) และธรรมาภิบาล (Governance) โดยสิ่งแวดล้อมเป็นหลักเกณฑ์ที่คำนึงถึงในด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการความสัมพันธ์และมีการสื่อสารกับลูกค้า ผู้จัดหาวัตถุดิบ ลูกค้า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร และการกำกับดูแลเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการบริการ ความสัมพันธ์ในเชิงการกำกับดูแลอย่างไร เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพโปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บทความนี้ผู้เขียนจึงมีความประสงค์ที่จะนำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดและหลักการของ ESG มุมมองและผลลัพธ์จากการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG เพื่อผู้ประกอบธุรกิจจะสามารถนำข้อมูลที่ผู้เขียนได้นำเสนอในบทความฉบับนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เกิดความยั่งยืนแก่ธุรกิจได้ต่อไปทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง; การพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืน; หลักการ ESG

Abstracts

With the changes in various aspects of the environment in modern times, as a result, business operators need to drive sustainable development goals by using various concepts. The concepts that are widely accepted in the present era for sustainability are the ESG concepts, which It is concepts that investors use when making investment decisions. It will give importance to doing business concerning 3 main responsibilities: the environment (Environment), society (Social), and governance (Governance). Social is a criterion that measures how businesses manage relationships and communicate with customers. raw material suppliers, customers, or stakeholders? and governance is criteria that measure how a business manages its governance relationship services. for efficient, transparent, verifiable management of stakeholders. In this article, the author would like to present the concept and principles of sustainable development. The concepts and principles of ESG, perspectives, and results of sustainable development, and change guidelines for sustainable business development according to ESG principles so that business operators will be able to apply the information presented by the author in this article as a guideline for developing and improving work processes to achieve business sustainability, continue both now and in the future.

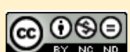
Keywords: Change; Sustainable business development; ESG principles

บทนำ

ปัจจุบันโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านบวกและลบ ดังนั้นมนุษยชาติควรที่จะสร้างความตระหนักในการปฏิบัติตนและสร้างความเข้าใจถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงไปของโลกภายนอก จึงก่อให้เกิดแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยแนวคิดดังกล่าวได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เริ่มตั้งแต่สหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อมาใน พ.ศ. 2526สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “Brundtland Commission” ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตให้ปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติ รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ขึ้นมาได้ ดังนั้นคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการสื่อถึงคนในยุคปัจจุบันและคนในรุ่นต่อไป รวมทั้งคนในอนาคตด้วย อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก้าวไปกับระบบเทคโนโลยี และกลไกของการตลาด (บานชื่น นักการเรียน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559)

[212]

Citation:

สุวิมล มรรส, จันทิมา ชีรรุจิขจรเดช, ญาดา ชื่นชุม. (2566). แนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3 (1), 211-226.

Mathuros, S., Teerarujikajohndej, J., & Chuenchum, Y., (2023). The Guidelines for Change for Sustainable Business Development Based on ESG Principles.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 3 (1), 211-226 ; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2023.14>

.....

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์กับโลกและสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาขององค์กรอย่างยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากจากนักลงทุน ทั่วโลกในยุคปัจจุบัน ได้แก่แนวคิด ESG ซึ่งเป็นแนวคิดที่นักลงทุนใช้ประกอบการพิจารณาลงทุน โดยจะให้ความสำคัญกับการทำธุรกิจที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อ 3 ด้านหลัก คือ สิ่งแวดล้อม (Environment) สังคม (Social) และการกำกับดูแล (Governance) โดยสิ่งแวดล้อมเป็นหลักเกณฑ์ที่คำนึงถึงในด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการความสัมพันธ์และมีการสื่อสารกับลูกค้า ผู้จัดหาวัตถุดิบ ลูกค้า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร และการกำกับดูแลเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการบริการความสัมพันธ์ในเชิงการกำกับดูแลอย่างไร เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพโปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้ แนวคิด ESG ยังช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้ธุรกิจด้วยการสะท้อนบทบาทความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการนำเสนอผลการดำเนินงานในการพัฒนาธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน (กาญจน์กมล พรหมเลลา, 2564)

อย่างไรก็ตามองค์กรชั้นนำระดับโลกต่างให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนทั้งกลุ่มนักลงทุน คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์ สถาบันการเงินในสหภาพยุโรป ซึ่งประเด็นความยั่งยืนมิได้จำกัดอยู่ที่ความคาดหวังในตัวเลขรายงานทางการเงินที่เพิ่มขึ้นของธุรกิจเพียงอย่างเดียว ภาคธุรกิจยังต้องเพิ่มเติมการปฏิบัติตามข้อกำหนดการรายงานที่ไม่ใช่ทางการเงิน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และการกำกับดูแลกิจการอีกด้วย สอดคล้องกับองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินธุรกิจด้วยความรับผิดชอบต่อ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการลงทุนระหว่างประเทศ บรรยายภาคการค้า และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่มีผลประโยชน์ต่อทุกคน โดยได้กำหนดแนวปฏิบัติตามความสนใจสำหรับการทำธุรกิจ เพื่อแสดงความเป็นพลเมืองที่ดีของโลก โดยมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านสิทธิมนุษยชน การจ้างงาน สิ่งแวดล้อม การต่อต้านการทุจริตและการติดสินบน ด้านผู้บริโภค และการเปิดเผยข้อมูล (OECD, 2018) ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่า ทุกวันนี้ผู้บริหารธุรกิจต้องเผชิญกับความซับซ้อน และปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ทางสังคมซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งสภาพแวดล้อมทางการตลาด แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ค่านิยมความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ซับซ้อน การบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืนจึงเป็นความพยายามในการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน ส่งผลทางบวกต่อการดำเนินงานอย่างชัดเจน (Whelan & Fink, 2016) สอดคล้องกับจิรนนท์ นาคสมทรง (2563) ที่สนับสนุนว่า ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องตระหนักและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นมรดกแก่คนรุ่นหลังต่อไป

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG ซึ่งเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักลงทุนสถาบัน และนักลงทุนต่างประเทศ ต่างให้ความสำคัญกับการลงทุนในธุรกิจที่มีแนวทางการดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงความยั่งยืนทั้งของกิจการและสังคมโดยรวมมากขึ้น เพราะทุก ๆ การตัดสินใจสะท้อนให้เห็นถึง

วิสัยทัศน์ของผู้ลงทุนที่ต้องการลงทุนอย่างมีความรับผิดชอบ และแสวงหาผลตอบแทนที่ไม่ใช่อยู่ในรูปของผลกำไรเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงคำนึงถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาลของกิจการด้วย ทั้งนี้การนำเสนอเนื้อหาในบทความฉบับนี้ผู้เขียนมีความต้องการที่จะนำเสนอเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้สนใจได้ทำความเข้าใจถึงแนวคิดและหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดและหลักการของ ESG มุมมองและผลลัพธ์จากการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG โดยใช้การทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่น่าเชื่อถือ แล้วผู้เขียนนำมาเรียบเรียงเนื้อหาจากแนวคิดและหลักการดังกล่าว ซึ่งข้อมูลที่น่าเสนอผู้ประกอบการธุรกิจสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เกิดความยั่งยืนแก่ธุรกิจได้ต่อไปทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

แนวคิดและหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาการให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากนักวิชาการในด้านต่าง ๆ พบว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการที่จะสนองตอบความต้องการของเขาเอง ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้อผ่นปรนใด ๆ กับความต้องการที่จำเป็นที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคต ซึ่งถือเป็นการสนองตอบต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคน และการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ถือเป็นการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ใช้ต่อไปได้ในระยะยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย (พระธรรมปิฎก 2539; คณะกรรมาธิการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546; นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2549; ไพฑูรย์ พงศบุตร, 2544; สันติ บางอ้อ, 2546)

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต ทั้งนี้แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับการแผนปฏิบัติการ 21 และการพัฒนาที่ยั่งยืน และเกี่ยวข้องกับการประชุมระดับโลก 4 ครั้ง คือ (บานชื่น นักการเรือน และเพ็ญศรี บางบอน, 2559)

1. การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์ เมื่อ พ.ศ. 2515 ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน
2. การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา พ.ศ. 2535 ที่กรุงริโอเดอจาเนโร สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ซึ่งแผนปฏิบัติการ 21 เกิดขึ้นจากการประชุมครั้งนี้

3. การประชุมสุดยอดโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อ พ.ศ. 2545 ที่นครโจฮันเนสเบิร์ก สาธารณรัฐริกาใต้

4. การประชุม “คณะกรรมการเพื่อการพัฒนายั่งยืนของสหประชาชาติ” ครั้งที่ 11 (UN Commission on Sustainable Development) หรือ CSD 11 ปี พ.ศ. 2546

ทั้งนี้ หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติ ทุกด้านล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันดังนี้ (บานชื่น นักการเรียนรู้ และเพ็ญศรี บางบอน, 2559)

1. มิติการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงมีสำนึก และวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อ ธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรและผลประโยชน์ด้านการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีทุนทางสังคมที่อยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

2. มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องในระยะยาวและเป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้องเป็นไปอย่างสมดุลและเอื้อต่อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการแข่งขัน และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะตั้งอยู่บนฐานจากการบูรณาการการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเป็นต้นทุนทางการผลิตในระยะต่อไป รวมทั้งเป็นข้อจำกัดของการมีเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

3. มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุดเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาส และมีปัจจัยในการดำรงชีพซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมุ่งการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้อย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างเกื้อกูล รวมถึงการชะลอการใช้ และนำเทคโนโลยีสะอาดมาใช้ให้มากที่สุด

นอกจากนี้ลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

1. คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการในอนาคต

2. คำนึงถึงความเป็นองค์รวม คือ มองว่าจะกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ

3. คำนึงถึงเทคโนโลยีและความรู้ใหม่่ว่าควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์และเอื้อประโยชน์

จากแนวคิดและหลักการดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบัน และคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่

.....
เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้ง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์
สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต

หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา อันได้แก่ 1)
มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน 2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน และ 3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติ ทุกด้านล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์
และเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนา โดยมีเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ คือ 1) ด้านคุณภาพ สังคมมีคุณภาพ
ชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมฐานความรู้ และการศึกษาได้ตนเอง 2) ด้านเสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการ
ขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายใน และภายนอกประเทศ 3) ด้านการกระจายการพัฒนาอย่างเป็น
ธรรม ประชากรมีความเท่าเทียมความต้องการพื้นฐาน ในการดำรงชีพและบริการพื้นฐานทางสังคม และ 4)
ด้านการมีระบบบริหารจัดการที่ดีประชากรทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาสและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
ฐานความคิดในการพัฒนา คือ จะมุ่งไปที่การพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคน ชุมชน และสังคม ตลอดจน
สภาพแวดล้อมให้ดำรงอยู่ด้วยดีต่อเนื่องเรื่อยไป

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติได้ร่วมลงนามรับรองวาระการ
พัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 โดยได้จัดทำพิมพ์เขียวร่วมกันเพื่อสันติภาพ และความเจริญรุ่งเรืองสำหรับทุกคน และโลก
ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งการดำเนินการทุกเป้าหมายต้องสำเร็จภายในปี ค.ศ. 2030 หรือ พ.ศ. 2573 หรือกรอบ
เวลา 15 ปี โดยหัวใจสำคัญของเป้าหมายคือ 17 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development
Goals) ซึ่งเป็นการเรียกร้องให้ทุกประเทศ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาได้เข้ามาเป็นหุ้นส่วน
ระดับโลกเพื่อดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยอาศัยพื้นฐานการเข้าใจที่ตรงกันว่า การยุติความยากจน และการกีดกัน
อื่น ๆ จะต้องดำเนินไปควบคู่ไปกับกลยุทธ์ที่ช่วยพัฒนาด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านการลดความเหลื่อมล้ำ และ
กระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันต้องใส่ใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate
Change) และการอนุรักษ์ รักษามหาสมุทร และป่าไม้ของโลก (เกษร เกษมชื่นยศ, 2563)

ทั้งนี้ในปัจจุบันการสร้างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)
มีเป้าหมายทั้งหมด 17 เป้าหมาย ประกอบด้วย 1) ขจัดความยากจน 2) ขจัดความหิวโหย 3) การมีสุขภาพ
และความเป็นอยู่ที่ดี 4) การศึกษาที่เท่าเทียม 5) ความเท่าเทียมทางเพศ 6) การจัดการน้ำและสุขาภิบาล 7)
พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ 8) การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ 9) อุตสาหกรรม
นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน 10) ลดความเหลื่อมล้ำ 11) เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่ยั่งยืน 12) แผนการบริโภค
และการผลิตที่ยั่งยืน 13) การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 14) การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและ
ทรัพยากรทางทะเล 15) การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก 16) สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก และ
17) ความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (เกษร เกษมชื่นยศ, 2563)

แนวคิดและหลักการของ ESG

ปัจจุบัน “แนวคิดการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน” (Environmental, Social, Governance: ESG) กำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั้งจากบริษัทจดทะเบียนและนักลงทุนทั่วโลก โดยจะเห็นได้จากการที่ผู้จัดการกองทุนโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักลงทุนสถาบันและนักลงทุนต่างประเทศต่างให้ความสำคัญกับการลงทุนในบริษัทที่มีแนวทางการดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงความยั่งยืนทั้งของกิจการและสังคมโดยรวมมากขึ้น เพราะทุก ๆ การตัดสินใจสะท้อนให้เห็นถึง ทัศนคติของผู้ลงทุนที่ต้องการลงทุนอย่างมีความรับผิดชอบ และแสวงหาผลตอบแทนที่ไม่ใช่อยู่ในรูปของผลกำไรเพียงอย่างเดียว แต่ยังคำนึงถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาลของกิจการด้วย สำหรับประเทศไทย การลงทุนแบบยั่งยืนที่ว่านี้ กำลังได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักในตลาดทุนมากขึ้นเรื่อย ๆ บริษัทจดทะเบียนชั้นนำหลายรายมีการนำข้อมูลทางด้าน ESG มาเปิดเผยต่อผู้ถือหุ้น นักลงทุน และสาธารณชนให้ทราบถึงการดำเนินงานของกิจการในรูปแบบของการจัดทำรายงานความยั่งยืน (Sustainability reporting) ควบคู่ไปกับการรายงานข้อมูลทางการเงิน นอกจากนี้ ยังมีบริษัทหลักทรัพย์จัดการการลงทุนหลายแห่ง ที่มีการออกกองทุนรวมที่มีนโยบายลงทุนในกลุ่มหุ้นที่ดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนมากขึ้น และในส่วนของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยก็ได้สนับสนุนการจัดทำรายชื่หุ้นยั่งยืน (Thailand Sustainability Investment: THSI) เพื่อให้เป็นทางเลือกสำหรับนักลงทุนที่ต้องการลงทุนในหุ้นกลุ่มนี้ รวมไปถึงจัดทำดัชนี SETTHSI ทั้งนี้ รายงานความยั่งยืนจะเปรียบเสมือนคัมภีร์เล่มสำคัญที่สะท้อนภาพลักษณ์ของการดำเนินธุรกิจของกิจการในระยะยาว เพราะหากธุรกิจใดมีความโดดเด่นในด้าน ESG นั้น ย่อมหมายความว่า ธุรกิจนั้น ๆ มีกลยุทธ์ รูปแบบการดำเนินธุรกิจ และกระบวนการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ได้มาตรฐานทั้งในเชิงคุณภาพ (คำนึงถึงมิติทางด้าน ESG) และเชิงปริมาณ (ผลประกอบการเติบโตอย่างยั่งยืน) อย่างแท้จริง (วิไลพร ทวีลาภพันทอง, 2563)

ทั้งนี้ จะเห็นได้จากการสำรวจของ State Street Global Advisors ในปี 2560 ซึ่งได้ทำการศึกษากับผู้ลงทุนสถาบันทั้งหมด 475 องค์กรในทวีป สหรัฐอเมริกา ยุโรป และ เอเชียแปซิฟิก พบว่า พอร์ตการลงทุนของผู้ลงทุนสถาบันส่วนใหญ่ร้อยละ 80 มีการจัดสรรเงินลงทุนไปกับองค์กรที่มีการดำเนินธุรกิจตามหลัก ESG และยังมีผลการศึกษาจาก Financial Planning Association ซึ่งเป็นการศึกษาในปี 2563 โดยได้ทำการสำรวจกับผู้ให้คำแนะนำทางการเงิน (Financial Advisor) จำนวน 242 ราย ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า ในปี 2563 ผู้แนะนำทางการเงินมีการแนะนำนักลงทุนหรือได้ลงทุนด้วยตัวเองในกองทุนแบบ ESG มากขึ้นจากปีที่ผ่านมาอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ผลการวิจัยจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเผยว่า การลงทุนที่เน้นความยั่งยืนอาจนำมาซึ่งผลตอบแทนที่มากขึ้น ซึ่งผลจากการทดลองจัด portfolio บริษัทจดทะเบียนไทยตามดัชนี DJSI ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาพบว่า portfolio ดังกล่าว ให้ผลตอบแทนรวมสะสม 51% ซึ่งมากกว่าดัชนี SET100TRI ที่ใช้เปรียบเทียบอยู่ 13% ซึ่งจากผลการสำรวจในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย จะเห็นได้ว่าปัจจุบันการลงทุนแบบยั่งยืนกำลังมีอิทธิพลในตลาดการลงทุนมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในปัจจุบันมีองค์กรต่าง ๆ ในการจัดตั้งดัชนีความยั่งยืน (Sustainability Index) เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดว่าบริษัทต่าง ๆ มีการดำเนินการธุรกิจที่สอดคล้องกับ

แนวคิด ESG มากน้อยอย่างไร เช่น ดัชนี Dow Jones Sustainability Indices (DJSI), FTSE4Good Index, MSCI ESG Index เป็นต้น ส่วนในประเทศไทยตลาดหลักทรัพย์ได้มีการจัดตั้งเกณฑ์หุ้นยั่งยืน หรือ THSI โดยบริษัทจำกัดที่ได้รับคะแนนผ่านการประเมินทั้ง 3 มิติจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มหุ้นยั่งยืนที่สามารถดึงดูดความสนใจในการลงทุนในกลุ่มนักลงทุนได้ โดยในปี 2563 ที่ผ่านมามีบริษัท 124 บริษัทที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มหุ้นยั่งยืน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้ามากถึง 51 บริษัท การเพิ่มขึ้นของจำนวนบริษัทที่อยู่ในกลุ่มหุ้นยั่งยืนสามารถแสดงได้ว่าภาคธุรกิจและนักลงทุนมีการตื่นตัวมากขึ้นในเรื่องการดำเนินธุรกิจตามกรอบแนวคิดความยั่งยืน ESG โดยการที่กลุ่มบริษัทจดทะเบียนรวมถึงกลุ่มนักลงทุนทั้งนักลงทุนรายย่อย และนักลงทุนสถาบันให้ความสำคัญกับ ESG มากขึ้นนี้จะส่งผลกระทบต่อเชิงบวกในระยะยาวต่อตลาดหลักทรัพย์ และต่อประเทศชาติที่จะเติบโตขึ้นอย่างมั่นคงและยั่งยืน เนื่องจากบริษัทจดทะเบียนมีการดำเนินการโดยเน้นการเติบโตของธุรกิจไปพร้อมกับการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในมิติสังคมและสิ่งแวดล้อม (กาญจน์กมล พรหมเลา, 2564)

สำหรับการวัดผลทางด้าน ESG นั้น องค์กรต้องพิจารณาเลือกตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ และมีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจของตน เพื่อกำหนดวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการวัดผลและจัดทำรายงาน ซึ่ง PwC ขอเสนอแนะตัวอย่างของการวัดผลทางด้าน ESG ดังต่อไปนี้ (วิไลพร ทวีลาภพันทอง, 2563)

มิติด้านสิ่งแวดล้อม สามารถวัดได้จากปริมาณการปล่อยแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ ที่เกิดจากการผลิต และการเดินทางของผู้บริหารและพนักงาน ปริมาณการปล่อยของเสียจากการผลิต ปริมาณการใช้กระดาษ และเปอร์เซ็นต์การประหยัดพลังงานและการใช้น้ำในสถานประกอบการ

มิติด้านสังคม สามารถวัดได้จากเปอร์เซ็นต์ของพนักงานที่ได้รับการยกระดับทักษะดิจิทัลภายในองค์กร เปอร์เซ็นต์ของพนักงานที่ได้รับการฝึกอบรมให้ทราบถึงผลกระทบของ ESG ที่มีต่อผลประกอบการของธุรกิจ กิจกรรมหรือโครงการเพื่อสนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน และการเคารพสิทธิมนุษยชนตลอดห่วงโซ่อุปทานขององค์กร เป็นต้น

มิติด้านบรรษัทภิบาล สามารถวัดได้จากความแตกต่างหลากหลายของผู้บริหารและคณะกรรมการของบริษัท การดำเนินการเพื่อลดการทุจริต การบริหารความเสี่ยงที่ครอบคลุมด้าน ESG ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ และการมีโครงสร้างกำกับดูแลกลยุทธ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

นอกจากนี้ PwC (2020) ยังได้มีคำแนะนำ 6 ข้อสำหรับองค์กรไทยในการจัดทำรายงานความยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

1. บรรจุความสำคัญของ ESG เข้ากับกลยุทธ์ขององค์กร ต้องกำหนดแนวทางการดำเนินงานตามกรอบของ ESG และระบุตัวชี้วัดที่สามารถนำไปใช้ประเมินผลและสร้างคุณค่าให้กับองค์กรในระยะยาว พร้อมกับสื่อสารให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นต่อองค์กร
2. สร้างความตระหนักว่า ESG เป็นความรับผิดชอบของทุกฝ่ายในองค์กร ผู้บริหารระดับสูงต้องร่วมผลักดันธุรกิจในการสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และชุมชนส่วนรวม และสร้างสำนึก

.....
รับผิดชอบและการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นกับพนักงาน คู่ค้า นักลงทุน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ตลอดห่วงโซ่อุปทานขององค์กร

3. มีกระบวนการและมาตรการในการวัดผล ESG ที่ชัดเจน เพื่อให้มั่นใจได้ว่า ข้อมูลด้าน ESG ที่องค์กรเปิดเผยในรายงานความยั่งยืนจะมีความน่าเชื่อถือ และโปร่งใสเช่นเดียวกับรายงานทางการเงิน

4. กำหนดรูปแบบของการใช้ข้อมูลที่ถูกต้อง ผ่านการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจภายในองค์กร และทำให้รายงานความยั่งยืนมีคุณภาพมากขึ้น

5. เลือกบริษัทผู้ทวนสอบที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพของการวัดผลและการรายงานด้าน ESG

6. ติดตามผลการดำเนินงานและรายงานผลด้าน ESG อย่างสม่ำเสมอ ESG ไม่ใช่ ‘กระแส’ หรือ ‘เทรนด์’ ที่ได้รับความนิยมเพียงชั่วครั้งชั่วคราว หากแต่เป็นการช่วยให้องค์กรสามารถบริหารความเสี่ยงที่เกิดจากมิติด้านการกำกับดูแลกิจการ ด้านสิ่งแวดล้อม และสังคม อย่างเป็นองค์รวม และสามารถวางแผนการรับมือได้อย่างทันท่วงที ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีเป้าหมาย และมีความยึดมั่นที่จะนำพาธุรกิจไปสู่ความยั่งยืนให้ได้

มุมมองและผลลัพธ์จากการพัฒนาอย่างยั่งยืน

มุมมองในอดีตผู้บริหารอาจมีข้อกังวลใจ อาทิ การดำเนินงานที่ยั่งยืนและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สีเขียวจะทำให้ธุรกิจเสียเปรียบในการแข่งขัน ผู้ขายส่งวัตถุดิบไม่สามารถดำเนินการส่งมอบปัจจัยการผลิตบนแนวปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ตลอดทั้งห่วงโซ่ อีกทั้งการดำเนินงานที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการลงทุน การปรับเปลี่ยนเครื่องจักรอุปกรณ์ และกระบวนการดำเนินงานใหม่ กลุ่มผู้บริโภคหรือลูกค้าอาจไม่เต็มใจที่จะจ่ายเงินเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในช่วงเศรษฐกิจถดถอย โดยมองว่า ความยั่งยืน คือ ต้นทุน (Ben-Eli, 2018) แต่ในทางกลับกัน การสร้างความยั่งยืน คือ การลงทุนที่ส่งผลดีย้อนกลับมาเพิ่มผลการดำเนินงานขององค์กรในอนาคต มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในโลกที่เต็มไปด้วยปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความอดอยาก ความแห้งแล้ง เช่นเดียวกันธุรกิจก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ในโลกที่กำลังเผชิญภัยคุกคาม และเพื่อตอบคำถามที่ว่า พวกเขาจะได้อะไรหากองค์กรมีการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งหากพิจารณาจากผลการดำเนินงานในอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ามุมมองและผลลัพธ์จากการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถแสดงข้อมูลในประเด็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ (ธารทิพย์ พจนสุภาพ, 2563)

แผนภาพที่ 1 มุมมองและผลลัพธ์จากการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 1 การขับเคลื่อนนวัตกรรม

การลงทุนเพื่อความยั่งยืน ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการบริหารความเสี่ยงเท่านั้น แต่มันยังเป็นตัวช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนนวัตกรรมในองค์กรอีกด้วย การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อตอบสนองมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมหรือเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม นำมาซึ่งโอกาสใหม่ทางธุรกิจ สอดคล้องกับการดำเนินงานบริษัท 3M นับ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา บริษัทยังคงผสมผสานความยั่งยืนในการรักษาโลกใบนี้กับการดำเนินธุรกิจของตนอย่างต่อเนื่อง ผ่านโปรแกรมชื่อว่า Pollution Prevention Pays (3P) กว่า 40 ปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำเร็จของโปรแกรม 3P โดยมีวิสัยทัศน์ในการลดปริมาณขยะในเชิงรุก และความพยายามหลีกเลี่ยงมลภาวะผ่านการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตและการออกแบบอุปกรณ์การแปรรูปเพื่อนำมาใช้ใหม่ โดยในปี ค.ศ. 2014 มีการนำกลับมาใช้ใหม่และการรีไซเคิลขยะมากถึง 40 เปอร์เซ็นต์ (3M, 2020) ในขณะที่บริษัทชั้นนำด้านรองเท้ากีฬา อย่างไนกี้ได้พัฒนากระบวนการสร้างสรรค์และนำเสนอเทคโนโลยีการตัดเย็บใหม่ที่มีชื่อว่า Nike Flyknit ซึ่งมีมูลค่ากว่า 1 พันล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ โดยมีการใช้เส้นด้ายแบบพิเศษ มีน้ำหนักเบาและมีความแข็งแรงสูง โดยมีจุดเด่นในเรื่องความยืดหยุ่นและการระบายอากาศ นอกจากจะสามารถลดการใช้กำลังคนลงแล้ว ยังช่วยลดปริมาณขยะลงได้ถึง 80 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับการตัดเย็บรองเท้าแบบเดิม (Nike, Inc., 2020)

ประเด็นที่ 2 การปรับปรุงผลการดำเนินงานด้านการเงิน

จากความเข้าใจผิดในอดีตที่ว่า ผลกำไรและความยั่งยืนเป็นเรื่องที่สวนทางกัน ดังจะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์ที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีราคาสูงกลับประสบความล้มเหลวในตลาด การลงทุนที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในยุคก่อนมักให้ผลตอบแทนต่ำ แต่ในปัจจุบันแนวคิดนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไป นอกเหนือจาก

ผลตอบแทนทางการเงินที่เกิดจากความได้เปรียบในการแข่งขันและนวัตกรรมแล้ว ธุรกิจต่างหันมาตระหนักถึงการประหยัดต้นทุนอย่างมีนัยสำคัญผ่านประเด็นความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การลดต้นทุนนั้นอาจเป็นผลมาจากการปรับปรุงประสิทธิภาพด้านการดำเนินงานผ่านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น การใช้น้ำและพลังงาน รวมถึงการลดปริมาณของเสียให้เหลือน้อยที่สุด สอดคล้องกับการดำเนินงานบริษัทเจเนอรัลอิเล็กทริก ในปี ค.ศ. 2013 บริษัทสามารถลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลง 32 เปอร์เซ็นต์ และลดปริมาณการใช้น้ำลงกว่า 45 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับปีก่อน ส่งผลให้พวกเขาสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้กว่า 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในขณะที่วอลมาร์ต ได้มุ่งเน้นความยั่งยืนไปที่การประหยัดในกระบวนการโลจิสติกส์ โดยวอลมาร์ตได้ปรับปรุงเส้นทางการวิ่งของรถบรรทุกสินค้า การฝึกอบรมพนักงานขับรถ และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการขนส่ง ส่งผลให้บริษัทสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้เชื้อเพลิงมากขึ้นกว่าเดิม 87 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับการดำเนินงานแบบเดิมในอดีต อีกทั้งยังสามารถลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ลง 15,000 ตัน และประหยัดค่าใช้จ่ายได้กว่า 11 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (Walmart Inc., 2020)

ประเด็นที่ 3 การสร้างความจงรักภักดี

ในอดีตผู้ผลิตต่างมีความสงสัยเกี่ยวกับความเต็มใจที่จ่ายเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืนของผู้บริโภค อย่างไรก็ตามทัศนคติของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มลูกค้าและผู้บริโภคในปัจจุบันมีความคาดหวังในการดำเนินธุรกิจด้วยความโปร่งใส มีความซื่อสัตย์ และให้ความสำคัญกับการสร้างผลกระทบต่อโลกใบนี้ รวมถึงสามารถตัดสินใจยอมรับในผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงในราคาที่สมเหตุสมผล สอดคล้องกับผลการศึกษาของ O' Rourke & Ringer (2015) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของข้อมูลความยั่งยืนกับความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคในหลากหลายประเด็นทั้งด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยประเมินผ่านการซื้อสินค้าออนไลน์กว่า 40,000 รายการบนเว็บไซต์ Goodguide.com ตลอดระยะเวลา 12 เดือน สรุปได้ว่า ข้อมูลความยั่งยืนที่ผู้ซื้อค้นหาในเว็บไซต์ มีผลโดยตรงต่อการตั้งใจซื้อของผู้บริโภคเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับข้อสรุปจากผลสำรวจของบริษัทเอเซียพลัส แอนด์ เพเพอร์ ที่พบว่าชาวอเมริกันกว่าร้อยละ 60 ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์กระดาษและบรรจุภัณฑ์ ได้รับการจัดอันดับให้อยู่ในกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคต้องการข้อมูลความยั่งยืนบนฉลากของผลิตภัณฑ์เพราะทำให้พวกเขามั่นใจได้ว่าแบรนด์สินค้าที่พวกเขาเลือกซื้อได้ปฏิบัติตามมาตรฐานข้อบังคับและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม (Lifshitz, 2015)

ประเด็นที่ 4 การดึงดูดใจและความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน

การปฏิบัติต่อแรงงาน เป็นหนึ่งในมิติด้านสังคม ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการปรับปรุงประสิทธิภาพและการเพิ่มผลผลิตขององค์กร กล่าวคือ แนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์ต้องเป็นไปตามหลักความเท่าเทียม อีกทั้งยังต้องดูแลเรื่องสภาพแวดล้อมและสุขภาพของผู้ปฏิบัติงาน จากการศึกษาพบว่า การสร้างความผูกพันของพนักงาน มีความสัมพันธ์กับความจงรักภักดีและการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน พนักงานในศตวรรษที่ 21 จะให้ความสำคัญกับพันธกิจเป้าประสงค์ขององค์กร และความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน การดึงดูดใจและรักษาพนักงานที่มีความสามารถสูงขององค์กรต่างให้ความสำคัญกับความยั่งยืนมากขึ้น นอกจากพวกเขา

.....

ต้องการการจ้างงานและการจ่ายค่าตอบแทนที่มั่นคงแล้ว พวกเขายังต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นว่า องค์กรนั้นมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรักษาพนักงานที่มีความสามารถสูงให้อยู่กับองค์กร (Smith, 2019) สอดคล้องกับการรายงานของมอร์แกน สแตนลีย์ ที่พบว่า คนรุ่นมิลเลนเนียลมีแนวโน้มจะร่วมทำงานกับองค์กรที่มีใจรักความอย่งยั่งยืนมากขึ้นกว่าสามเท่าตัว พนักงานในบริษัทที่มีโปรแกรมการพัฒนาที่ยั่งยืน มีขวัญกำลังใจ และความจงรักภักดีของพนักงานเพิ่มขึ้น และกว่า 42 เปอร์เซ็นต์ของพนักงานที่เป็นคนรุ่นใหม่ ต้องการร่วมงานกับองค์กรที่แสดงออกถึงความใส่ใจต่อการรักษโลก (Murray, 2017)

ประเด็นที่ 5 การสร้างมูลค่าแก่นักลงทุน

จากการศึกษาเมื่อปี ค.ศ. 2010 ของบลูมเบิร์ก บริษัทผู้ให้บริการระบบข้อมูลธุรกิจ พบว่า นักลงทุนกว่า 5,000 คนใน 29 ประเทศให้ความสนใจและต้องการเข้าถึงตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และการกำกับดูแลกิจการ องค์กรจำเป็นต้องสื่อสารให้นักลงทุนเข้าใจถึงการดำเนินงานในทุกด้าน เนื่องจากผลการดำเนินงานที่ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงขององค์กร ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์การรั่วไหลของน้ำมันในอ่าวเม็กซิโก ส่งผลให้มูลค่าแบรนด์ของบริษัทด้านพลังงานระดับโลกอย่างบีพี ลดลงกว่า 32 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ มูลค่าหุ้นในตลาดลดลงจาก 184 พันล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐไปอยู่ที่ 96.5 พันล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ ในช่วงสองเดือนแรกที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว (ธารทิพย์ พจนสุภาพ, 2563) ในขณะเดียวกัน การรายงานความยั่งยืนในระดับสากล กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจของนักลงทุน โดยองค์กรระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหาผลกำไรของสำนักงานด้านสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (GRI) ได้ดำเนินโครงการเปิดเผยข้อมูลคาร์บอน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ การลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การปกป้องแหล่งน้ำและทรัพยากรป่าไม้ GRI รายงานว่ามีบริษัทที่ใช้มาตรฐาน GRI เป็นกรอบในการรายงานที่ยั่งยืนเพิ่มขึ้นกว่า 73 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งทำให้นักลงทุนมีข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือจากรายงานตัวเลขทางการเงิน การอ่านข้อมูลรายงานความยั่งยืนและข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และการกำกับดูแลกิจการ จะช่วยลดความเสี่ยงด้านการลงทุนได้ในระยะยาว (อรุณี ตันติมังกร และศุภกร เอกชัยไพบูลย์, 2560)

แนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนตามหลักการ ESG

หลัก ESG เป็นแนวทางในการทำธุรกิจที่ยั่งยืนที่ธุรกิจต่าง ๆ ควรนำมาปรับใช้ปฏิบัติขณะที่ผู้ลงทุนก็ควรใช้พิจารณาประกอบการตัดสินใจก่อนลงทุน นอกเหนือจากการพิจารณาจากตัวเลขทางการเงินอย่างเดียว เพราะการลงทุนในธุรกิจที่ดำเนินการอย่างมีคุณธรรมตามหลัก ESG ย่อมสามารถเพิ่มโอกาสสร้างผลตอบแทนที่ดีสม่ำเสมอในระยะยาวได้ โดยในด้านของธุรกิจนั้น การที่ธุรกิจนำหลัก ESG ปรับใช้เข้ากับแนวทางดำเนินธุรกิจ นอกจากจะเป็นการสร้างชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีให้กับธุรกิจแล้ว การที่มีนโยบายและมีแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดีและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น การลดกระดาษ/ลดการใช้ถุงพลาสติก การประหยัดพลังงานน้ำ-ไฟ ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายของธุรกิจลงบางส่วน รวมไปถึงการที่ธุรกิจมีการบริหารจัดการ

ภายในที่มีคุณภาพและโปร่งใส การมีสวัสดิการดูแลพนักงานและสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีกับพนักงาน จะทำให้อุตสาหกรรมลดความเสี่ยงด้านการฉ้อโกง ลดอัตราการลาออก ลดต้นทุนการฝึกอบรมพนักงานใหม่ ตลอดจนเพิ่มคุณภาพและผลผลิตของสินค้าต่อพนักงานได้สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มผลกำไรซึ่งจะกระทบต่อมูลค่าของธุรกิจ และยังมีส่วนช่วยให้องค์กรเติบโตอย่างยั่งยืนอีกด้วย ทั้งนี้ รูปแบบการดำเนินงานที่ควรจะเป็น คือ การผนวก ESG เข้ากับกระบวนการทางธุรกิจที่ดำเนินอยู่เป็นปกติประจำวัน หรือ Day-to-day Business Operations นอกเหนือการ จัดทำเป็นกิจกรรมในลักษณะ Event หรือเป็นโครงการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างหากจากกระบวนการทางธุรกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมชั่วคราวและไม่ได้เป็นไปแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ผู้ประกอบการธุรกิจจะสามารถนำหลักการ ESG มาผนวกเข้ากับการวางกลยุทธ์ การเงินและแรงจูงใจ เทคโนโลยี การกำกับดูแล และการจัดทำรายได้ความยั่งยืน ได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. ด้านกลยุทธ์

ผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนว่า ต้องการบรรลุเป้าหมายความยั่งยืนในเรื่องใด เช่น ตั้งเป้าการลดปริมาณการปล่อยก๊าซมลพิษจากการปฏิบัติงาน โดยอาจกำหนดเป็นเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาว ก่อนนำมาจัดลำดับเป็นภารกิจสำคัญของผู้บริหารและคณะกรรมการบริษัท และผนวกประเด็นเรื่องของ ESG เข้ากับกลยุทธ์ขององค์กร จากนั้นนำกลยุทธ์ที่ได้ไปปรับปรุงกระบวนการทำงาน และการวางแผนงานที่มีความยั่งยืนเป็นหัวใจหลัก

2. ด้านการเงินและแรงจูงใจ

หลังจากการกำหนดกลยุทธ์แล้ว ผู้ประกอบการธุรกิจควรนำหลัก ESG มาพิจารณาประกอบการลงทุนในอนาคตด้วย เช่น นำปัจจัยเรื่องของคาร์บอนฟุตพริ้นท์เข้ามาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาแผนขยายโรงงานแห่งใหม่ จากเดิมที่องค์กรอาจใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน เช่น มูลค่าปัจจุบันสุทธิ เป็นเครื่องมือในการประเมินโครงการเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ธุรกิจควรสร้างแรงจูงใจในการขับเคลื่อน ESG โดยอาจจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเพื่อมอบให้กับพนักงานที่สามารถนำหลักความยั่งยืนมาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างประสบความสำเร็จ

3. ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีไม่เพียงแต่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการทำธุรกิจในยุคของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรค COVID-19 เท่านั้น แต่เทคโนโลยียังเป็นตัวเร่งที่ช่วยผลักดันให้อุตสาหกรรมนำหลักการ ESG มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย เช่น หน่วยงานภายในองค์กรมีการจัดทำการบริหารทรัพยากรคนบนระบบการจัดการข้อมูลภายในของธุรกิจที่ดำเนินการผ่านคลาวด์ (Cloud Enterprise Resource Planning) ซึ่งช่วยให้ธุรกิจสามารถติดตาม ทรัพยากรและลดผลกระทบด้านคาร์บอนได้ หรือในบางกรณียังช่วยให้บริษัทสามารถทำงานใกล้ชิดกับผู้จัดการส่งวัตถุดิบแบบทันถ่วงที ทำให้สามารถขับเคลื่อนเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ทั่วทั้งซัพพลายเชน เป็นต้น

4. ด้านการกำกับดูแลและการจัดทำรายงาน

การกำกับดูแลและการจัดทำรายงาน ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้คณะกรรมการของธุรกิจเล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน โดยอาจทำการจำลองสถานการณ์และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือจำลองกลยุทธ์ตามแนวทาง ESG และผลที่จะเกิดขึ้นกับธุรกิจในอนาคต และไม่มุ่งเป้าหมายไปที่ผลการดำเนินการทางการเงินเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เพิ่มประเด็นเรื่องของแนวทางการจัดทำรายงานความยั่งยืนที่มีความโปร่งใส ขณะที่ข้อมูลที่นำมาเปิดเผยนั้น มีความน่าเชื่อถือ ตรวจสอบได้ และมีการอัปเดตข้อมูลความคืบหน้าในการดำเนินการตามเป้าหมายความยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต ทั้งนี้หลักการ ESG ถือเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักลงทุนสถาบัน และนักลงทุนต่างประเทศ ต่างให้ความสำคัญกับการลงทุนในธุรกิจที่มีแนวทางการดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงความยั่งยืนทั้งของกิจการและสังคมโดยรวมมากขึ้น เพราะทุก ๆ การตัดสินใจสะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของผู้ลงทุนที่ต้องการลงทุนอย่างมีความรับผิดชอบ และแสวงหาผลตอบแทนที่ไม่ใช่อยู่ในรูปของผลกำไรเพียงอย่างเดียว แต่ยังคำนึงถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาลของกิจการด้วย โดยหลักการดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับการทำธุรกิจที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อ 3 ด้านหลัก คือ สิ่งแวดล้อม (Environment) สังคม (Social) และการกำกับดูแล (Governance) โดยสิ่งแวดล้อมเป็นหลักเกณฑ์ที่คำนึงถึงในด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการความสัมพันธ์และมีการสื่อสารกับลูกค้า ผู้จัดหาวัตถุดิบ ลูกค้า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร และการกำกับดูแลเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้วัดว่าธุรกิจมีการจัดการบริการความสัมพันธ์ในเชิงการกำกับดูแลอย่างไร เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพโปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้แนวคิด ESG ยังช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้ให้ธุรกิจด้วยการสะท้อนบทบาทความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการนำเสนอผลการดำเนินงานในการพัฒนาธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน สำหรับรูปแบบการดำเนินงานที่ควรจะเป็น คือ การผนวก ESG เข้ากับกระบวนการทางธุรกิจที่ดำเนินอยู่เป็นปกติประจำวัน หรือ Day-to-day business operations นอกเหนือการจัดทำเป็นกิจกรรมในลักษณะ Event หรือเป็นโครงการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แยกต่างหากจากกระบวนการทางธุรกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมชั่วคราวชั่วคราวและไม่ได้เป็นไปแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง

รวมทั้งการนำหลักการ ESG มาผนวกเข้ากับการวางกลยุทธ์ การเงินและแรงจูงใจ เทคโนโลยี การกำกับดูแล และการจัดทำรายได้ความยั่งยืน เพื่อการสร้างชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดีให้กับธุรกิจได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กาญจน์กมล พรหมเหลา. (2564). แนวคิด ESG คืออะไร ทำไมถึงได้รับความนิยมในกลุ่มนักลงทุนในปัจจุบัน.

Retrieved from: <https://www.tris.co.th/esg/>.

เกษร เกษมชื่นยศ. (2563). การพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารจันทร์เกษมสาร, 26(1), 16-30.

คณะกรรมการการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2546). โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: ครุสภา.

จิรนนท์ นาคสมทรง. (2563). เศรษฐกิจหมุนเวียนหนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและบทบาทของการบัญชี. วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 12(3), 157-172.

ธารทิพย์ พจน์สุภาพ. (2563). ธุรกิจระดับโลกกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 12(4), 156-174.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2549). การจัดการความรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารพัฒนาชุมชน, 45(4), 8-10.

บานชื่น นักการเรือน และเพ็ญศรี บางบอน. (2559). การพัฒนาที่ยั่งยืน. สิริธรปริทรรศน์, 17(2), 64-69.

พระธรรมปิฎก (ประยุต ปยุตโต). (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

ไพฑูรย์ พงศบุตร. (2544). พจนานุกรมฉบับที่ 27. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วีไลพร ทวีลาภพันทอง. (2563). มาทำความรู้จักกับ ESG แนวคิดการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน. Retrieved from: <https://www.pwc.com/th/en/pwc-thailand-blogs/blog-20201224.html>.

สันติ บางอ้อ. (2546). การพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549. Retrieved from:

https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=3784

อรุณี ตันติมังกร และศุภกร เอกชัยไพลย์. (2560). GRI Standards: จากการรายงานสู่เครื่องมือการจัดการธุรกิจอย่างยั่งยืน. Retrieved from:

https://www.set.or.th/sustainable_dev/th/sr/knowledge/files/articles/2017_vol2_03_GRIstandard.pdf.

3M. (2020). การพัฒนาธุรกิจของเรา โลกของเรา และทุกชีวิต. Retrieved from:

https://www.3m.co.th/3M/th_TH/sustainability-th/stories/full-story/?storyid=d9fdfeca-ed72-4df8-bf04-a5fa84a9a9bf.

- Ben-Eli, M. (2018). Sustainability: Definition and five core principles a new framework the sustainability. *Sustainability Science*, 13, 1337-1343.
- Lifshitz, I. (2015). *The positive impact of sustainability labels*. Retrieved from https://www.labelandnarrowweb.com/contents/view_experts-opinion/2015-09-08/the-positive-impactof-sustainability-labels/.
- Murray, T. (2017). *ROE (Return on Environment) Is the new ROI: How Sustainability Drives Business Success*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/Edfenergyexchange/2017/09/20/roe-return-on-environment-is-the-new-roi-how-sustainability-drives-business-success/#f8914b57eb5d>.
- Nike Inc. (2020). *Nike FlyKnit*. Retrieved from <https://www.nike.com/th/flyknit>
- O'Rourke, D., & Ringer, A. (2015). The Impact of Sustainability Information on Consumer Decision Making. *Journal of Industrial Ecology*, 20(4), 1-11.
- OECD. (2018). *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*. Retrieved from: <http://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>.
- PwC. (2020). *Making sense of ESG*. Retrieved from: https://viewpoint.pwc.com/dt/us/en/pwc/in_the_loop/in_the_loop_US/making-sense-of-esg.html.
- Smith, G. (2019). *Sustainable businesses attract the best talent - here's how to become one*. Retrieved from: <https://www.smartcompany.com.au/people-human-resources/recruitment-hiring/sustainable-business-talent/>.
- Walmart Inc. (2020). *Walmart's Efforts Toward Sourcing Seafood Sustainably*. Retrieved from: <https://www.walmartsustainabilityhub.com/sustainable-Seafood>.
- Whelan, T., & Fink, C. (2016). *The Comprehensive Business Case for Sustainability*. Retrieved from: <https://hbr.org/2016/10/the-comprehensive-business-case-for-sustainability>.